

Bläse kalkbruksmuseum

Lickedarve 1:43
Fleringe
Gotlands län

Lst. Dnr. 434-3789-2019

Humla Piltto Dahl

Peter d'Agnan

ARKEOLOGI & BYGGNADSVÅRD AB

RAPPORT 2020:5

C.H.A.B Arkeologi & byggnadsvård AB är ett antikvariskt kunskapsföretag i kulturmiljöbranschen verksamt på Gotland. Vi erbjuder produkter och tjänster inom områdena arkeologi och byggnadsvård, privat så som offentligt. Kunderna är kulturmiljöinstitutioner, exploatörer och kvalitetsmedvetna ägare och förvaltare av äldre byggnader.

Styrkan i arbetssättet är kompetens och småskalighet som gör att man kan arbeta nära kunden. Företagsambitionen är att bevara, levandegöra och utveckla vårt kulturarv för framtidens generationer.

© C.H.A.B 2020

CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB

Storgatan 33, 623 50 Hemse

www.chab.se

0498/27 87 79

Fotografier och grafik där annat inte anges © C.H.A.B 2020

Kartmaterial: © Lantmäteriet.

Licensierat under Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens
(CC BY 4.0)

Omslaget:

Fig. A-C. En del av byggnaderna på Bläse kalkbruksmuseum: A. Lucka till en av eldstäderna i kalkugn 2. B. båda kalkugnarna samt kalkladorna från Lunderhages fiskeläge. Foto mot nordväst. C. Oljeboden (från vänster), silon, smedjan, kalkugn 2, kalkugn 1 och servicebyggnaden. Anläggningens tåg står centralt i bild. Foto mot sydväst.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Inledning, genomförande	5
och förutsättningar	5
Anläggningshistorik.....	7
Kulturhistorisk värdering	10
Beskrivningar	11
1. Ställverket	11
2. Lokstallet.....	13
3. Oljeboden	15
4. Servicebyggnad	16
5. Annexet.....	17
6. Smedjan.....	18
7. Silo	19
8. Kalkugn & lada 1.....	20
9. Kalkugn & lada 2.....	24
10. Vågbod	29
Övriga byggnader, omgivning och järnväg	30
Källor & uppgifter	31
Bilaga	32
Ritningar och övrig invändig fotodokumentation	32

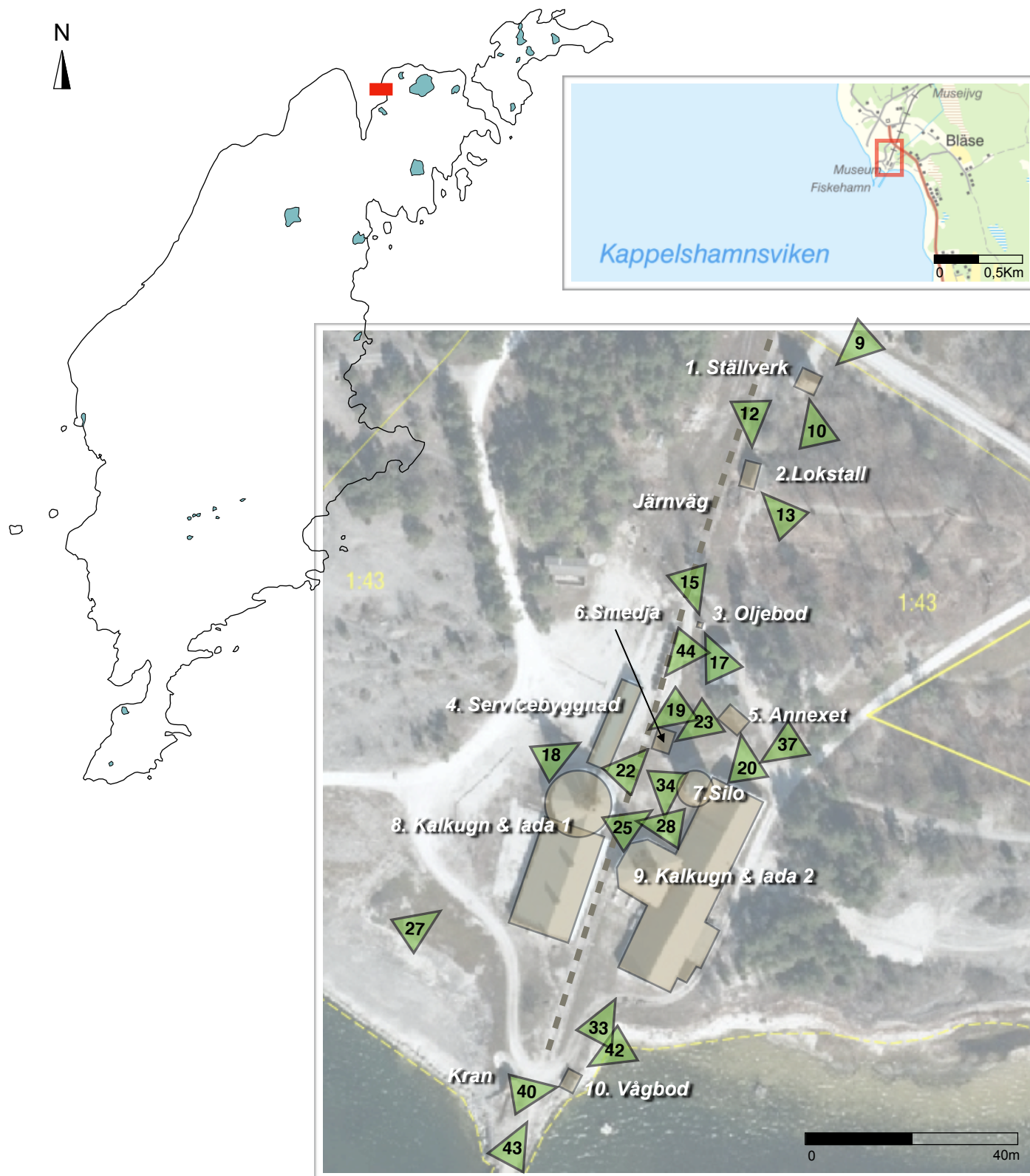

Fig. 1-4. Situationskartor över Gotland samt flygfoto med Bläse kalkbruk samt byggnaderna beskrivna i rapporten. Gröna pilar markerar rapportens utvändiga fotodokumentation samt varifrån och i vilken riktning den tagits. Siffror motsvarar rapportens figurnummer. Invändig fotodokumentation som inte finns bland byggnadsbeskrivningarna finns bland byggnadsritningarna längst bak i bilagan, där även pilar för den invändiga dokumentationen finns. Området har svag sydlig sluttning mot havet.

Sammanfattning

CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB uppdrogs att under 2020 upprätta en byggnadsantikvarisk helhetsdokumentation för Bläse kalkbruksmuseum på norra Gotland.

Dokumentationen har utförts genom arkivstudier, kulturhistorisk värdering, formulerande av in- och utvändiga beskrivningar, byggnadsuppmätningar och ritningar samt fotodokumentation av merparten av byggnaderna på platsen.

Bakgrund

Inledning, genomförande och förutsättningar

CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB uppdrogs av Länsstyrelsen i Gotlands län att under hösten 2020 upprätta en antikvarisk byggnadsdokumentation av Bläse kalkbruksmuseum i Fleringe socken på norra Gotland. Byggnadsantikvarie Humla Piltto Dahl sammanfattade tillsammans med antikvarie Peter d'Agnan, certifierad sakkunnig avseende kulturvärden, rapporten under september 2020.

Kalkbränning är en teknik som gotlänningarna i större skala har bemästrat sedan tidig medeltid. Exporten av bränd kalk tog dock ordentlig fart under 1600-talet vilket skapade en ny herremansklass, kalkpatronerna. Med en ökad efterfrågan på kalk under modern tid till bland annat stål- och pappersindustrin, ökade andelen stenbrott och vid förra sekelskiftet fanns runt 30 stenbrott på norra Gotland.¹

Bläse kalkbruk grundades på 1860-talet och har ett högt kulturhistoriskt värde men är idag inte byggnadsminne. Bakgrunden till den antikvariska byggnadsdokumentationen var att det saknades en samlad helhetsdokumentation.

Dokumentationen utfördes genom arkivstudier, litteraturgenomgång, byggnadshistorisk utredning, okulärbesiktning med fotodokumentation, formulerande av in- och utvändiga byggnadsbeskrivningar samt upprättande av uppmättningsritningar.

På fastigheten finns två baracker som blivit ditflyttade runt 1980/90-talet, en nyligen uppförd informationsbod, ett möbelförråd samt soprum. Dessa togs inte med i byggnadsdokumentationen efter samråd med Länsstyrelsen då de är senare moderna tillägg och inte hör till bruksmiljön.

¹ <http://blase.se/museum/> hämtad 2020-06-05

Fig. 5-6. Miljöbild av omgivningen på Bläse kalkbruksmuseum. Foto från den stora mordhögen V. om kalkbruket. Bilden nedan från samma plats ca. 1913. Foto i Gotlands museums arkiv.

För att enkelt följa den historiska utvecklingen har brukets historik delats upp med en övergripande beskrivning av hela anläggningens utveckling under rubriken "anläggningens historik", samt en för varje beskriven byggnad under byggnadsbeskrivningarna. Byggnaderna beskrivs förutsättningslöst och metodiskt utifrån närmast liggande väderstreck då byggnaderna främst är placerade i nordsydlig riktning. Noggranna beskrivningar har gjorts av samtliga byggnader, interiörer och omgivningar.

Förutsättningarna var goda förutom på en punkt. En del byggnader var belamrade med inredning och föremål samt var igenväxta med tät slyvegetation. På dessa platser gick

det inte utföra byggnadsuppmätningarna med lasermätare.

En del mindre betydelsefulla byggnadsdetaljer har därav inte alltid kommit med på ritningarna men finns dokumenterade i fotomaterialet. Vågbodens östra långsida var svår att komma åt då den vätter ut mot havet och står på en pir flera meter upp i luften. Den kan därför ha några cm. uppmättningsfel i ritningarna.

Byggnader med högre kulturhistoriska värden knutna till brukets historia ritades noggrant, medan det på yngre komplementbyggnader gjordes avkall på ritningarnas noggrannhet.

Fig. 7. Arbetare på Bläse kalkbruk vid 1900-talets första hälft. Notera den mindre byggnaden till höger i bild av kalksten med spåntak som idag inte finns kvar. Foto mot norr i Gotlands museums arkiv.

Anläggningshistorik

Bläse kalkbruksmuseum ligger på norra Gotland ca. 5 mil norr om Visby. Området kring Bläse präglas av kalkproduktion i och med dagens Nordkalk ABs närvaro i Kappelhamnsviken. Bläse kalkbruk utgör därmed ett äldre tidslager inom en fortfarande aktiv industri på norra Gotland.

På mitten av 1800-talet anlände bokhållaren Edvard Vilhelm Cleve till Bläse där han köpte mark och började bryta kalksten, detta blev startskottet för Bläse kalkbrott och bruk.² Under Edwards tid uppfördes två kalkugnar och av dessa finns endast en kvar som ruin. Under de första tio åren gick bruksverksamheten bra men sedan vände lyckan och år 1878 fick Edwards bror, Carl August Cleve ta över kalkbruket. Det var sannolikt Carl som

lät uppföra den första stenkolsugnen som låg bortom den stora stenhögen, även kallad "mordhögen", som ligger norr om museet. Där finns även rester efter den stora verkstadshallen samt bostället som gick under namnet "Port Arthur".³

1883 gick bruket i konkurs och en tredje bror, grosshandlaren Reinhold Fredrik Cleve, tog över verksamheten. Carl August fick dock vara kvar som förvaltare. 1885 såldes anläggningen till Bläse kalkbruk AB som i sin tur köptes av Friherrinnan Florence Bonde 1891.⁴ Florence bildade bolaget Karta & Oaxen 1896 och samma år sålde hon Bläse kalkbruk till det egna bolaget.⁵

1896 färdigställdes även den första av de två kvarstående ugnar, "kalkugn I", som man kan se på Bläse idag. I samband med att den nya

² P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.54

³ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.54

⁴ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.55

⁵ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.56

ugnen blev klar och driftsatt så revs det gamla bruket bortom mordhögen.⁶

Bygget av hamnpiren som finns kvar än idag påbörjades i början av 1900-talet. 1907 tillkom kalkugnen som utvändigt ser ut som och idag kallas "silo". Den nya kalkugnen var ett försök till effektivisering men fungerade dessvärre inte som tänkt. Tanken var att man skulle varva lager med stenkolk och kalksten så att man allt eftersom kalken brändes kunde ta ut den brända stenen nedtill och fylla på med ny ovanifrån. Då det inte fungerade som planerat kom ugnen att användas som just silo, en förvaring för de brända kalkstenarna.⁷ "Kalkugn 2" är den senaste av kalkugnarna på Bläse och stod färdig 1913.⁸

Under senare delen av 1800-talet började man väga stenen som skeppades iväg till kund och därför behöves ett våghus på kajen.⁹ Det är inte utrett när boden som idag står på kajen uppfördes med den finns med på fotografier tagna på 1930–40-talet.¹⁰ En föregångare är möjligen den byggnad som syns på fig. 7, s. 7.

1945 såldes bruket till Skånska Cement (senare kallat Industri AB Euroc) som drev

verksamheten fram till att bruket lades ner 1954.¹¹

Lokalsamhället kretsade kring kalkbrukets verksamhet och under dess storhetstid runt 1930-talet var bruket arbetsplats åt ca. 130–140 personer. Det krävdes många olika förmågor för att verksamheten skulle gå runt, så som lokförare, växlare, hantverkare, vågmästare, utlastare, kranförare, läskare, kontorspersonal och inte minst den stora gruppen arbetare som bröt själva stenen.¹²

Det fanns även underverksamheter som till exempel tunnbinderi då den brända kalken transporterades i tunnor.¹³ Allt arbete utfördes under kalkpatronens, och senare förvaltarens, vakande öga.¹⁴

Då kalkbruket hade en central roll för lokalsamhället var det en tragedi när det lades ner 1954 då hela familjer försörjde sig på näringen. När bruket lades ner stod det sedan tomt i tre år. Därefter bedrevs det under 17 år ett hönseri i bruket lokaler. Under en kort period tillverkades även plastbåtar i lokalerna.¹⁵

⁶ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.56

⁷ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.56

⁸ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Lickedarve

⁹ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Bläse

¹⁰ Svahnströmska arkivet, kapsel Fleringe sn Lickedarve

¹¹ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.57

¹² P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.40

¹³ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.46

¹⁴ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.40

¹⁵ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.6

1981 lades en motion fram om ett bevarandeprojekt av en gotländsk industrimiljö vilket ledde till att stiftelsen Bläse Kalkbruk Industriminne bildades 1982. Stiftelsen fick köpa kalkbruket av dåvarande ägare Euroc för en symbolisk summa om en krona. Kalkbruket var av stort upprustningsbehov och restaureringsarbetena påbörjades 1983.¹⁶ Museet stod klart och kunde öppnas för allmänheten sommaren 1985.¹⁷

Restaureringsarbetena har pågått kontinuerligt på Bläse kalkbruk för att bibehålla de kulturhistoriska värdena och för att säkerställa byggnadernas kondition och funktion.

Nedan följer genomförda åtgärder:

- 1983–1985 restaurering av västra och östra kalkugnen.¹⁸
- 1983–1985 kalkkladorna försågs med nya plåttak.¹⁹

- 1986 utvändig restaurering av östra kalkladan och kalksilo.²⁰
- 1993 uppförande av en ny smedja på samma plats som det tidigare låg en smedja.²¹
- 2006 utvändig restaurering av kalksilon samt av omgången som omger den östra kalkugnen.²²
- 2015 putslagning på den nordvästra kalkugnen samt reparation av kalksilons plåttak.²³
- 2017 restaurerande åtgärder på vågboden och den östra kalkugnen.²⁴
- 2018 reparationer på kalksilon och putslagningar.²⁵

¹⁶ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.8

¹⁷ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.9

¹⁸ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.8

¹⁹ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.8

²⁰ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Bläse

²¹ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Bläse

²² Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Lickedarve

²³ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Lickedarve

²⁴ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Lickedarve

²⁵ Svahnströmska arkivet, *Gotlands museum*, kapsel Fleringe sn Lickedarve

Kulturhistorisk värdering

Bläse kalkbruk är Gotlands bäst bevarade stenindustrimiljö från första halvan av 1900-talet. Således är bevarandet av Bläse kalkbruk ett verkligt allmänintresse. Kalkbruket med dess lador och ugnar representera en tidigare vanlig byggnadskategori som idag är sällsynt. Pelarugnarna på Bläse är tillsammans den byggnadsminnesförklarade ugnen på Oaxens kalkbruk de enda i sitt slag i Sverige. Men även de olika, inte nödvändigtvis unika, byggnaderna på kalkbruket bidrar till en samhörighet med ett högt bevarandevärde.

Exempel på det som bidrar till det miljöskapande värdena förutom de i dokumentationen medtagna byggnaderna är lyftkranen på piren i hamnen samt järnvägen och till den hörande tåg med lok och vagnar. Även den stora grushögen, mordhögen, som ligger nordväst om museet bidrar till miljöskapande värden. Dessa är avgörande för förståelsen om hur verksamheten på bruket fungerat.

Kalkbruket förmedlar på ett pedagogiskt sätt hur tidigare sociala och ekonomiska villkor samt arbetsförhållanden sett ut på Gotland kring en 100-års period runt 1850–1950.²⁶ Kalkbruket har haft en stor betydelse för lokalsamhällets sociala liv.

Kalkbruket fungerar vidare som en källa till kunskap för kalktillverkningen. Exempel på det är ugnen, som senare fick fungera som silo och visar på strävan att effektivisera arbetet, i linje med den industriella revolutionens ideal.

Den arkitektoniska gestaltningen på kalkstensugnarna och tillhörande lador bidrar till det estetiska värdet. Skorstenarna har profilerade krönband och ladornas trappstegsgav-

lar är en flirt med gotiken. Det estetiska värdet finns även i området som helhet då det dominerande byggnadsmaterialet kalksten skapar en harmoni mellan natur och industri.

Kalkugnarna med tillhörande kalklador och silo samt ställverket, lokstallet, oljeboden, annexet, smedjan och vågboden på Bläse kalkbruk fyller kriterierna för att klassas som kulturhistoriskt värdefulla byggnader och uppfyller även kriterierna för att klassas som byggnadsminne enligt 3 kap. 1 § KML.

Fig. 8. Vy från hytten på kranen som finns på piren i hamnen på Bläse. Foto åt söder mot Kapelshamnsviken.

²⁶ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.42

Fig. 9-10. Ställverket mot sydväst samt nordväst. Notera isolatorerna samt skenan som inte kommit med på ritning på östra gaveln pga. tät vegetation som omöjliggjorde lasermätning.

Beskrivningar

1. Ställverket

Ställverket ligger uppe vid asfaltvägen som löper längst med norra delen av fastigheten (se fig. 4). På ett äldre fotografi taget 1931 syns såväl ställverket som en elstolpe, vilket ger en ledtråd om byggnadens tillkomst. Elektrifieringen av Gotland inleddes under 1920-talet vilket innebär ställverket är uppfört mellan 1920 och 1931. Ställverket hade som funktion att dirigera om ingående ledningar till utgående ledningar på ett säkert sätt. Idag står byggnaden tom.

Exteriörer

Byggnaden är uppförd av silikattegel och fasaden är spritputsad med ett kalkbruk inne-

hållandes ballast av grov sjösten. Spritputsen är sprutad maskinellt. Även sockeln är spritputsad med samma typ av ballast, men i putsen finns även cement. Fasaden mynnar upp till ut i en dragen profilerad takgesims målad i en vi kulör.

Ställverket har ett sadeltak täckt med sinuskorrugerad galvad takplåt. Takläkten är i trä med avrundade ändar.

På den norra fasaden finns byggnadens enda entré. Dörr och karm är utbytt och dörrbladet består av svartmålad, fräst, Plywood.

Ett snedställt fyrkantigt ljusinsläpp finns på den västra, såväl som på den östra, gaveln. Fönsterbågen är målad i en röd kulör och

karmen är omålad. På den södra fasaden finns ett stående tvåluftsfönster i trä med tre spröjsade stående glas i vardera bågen. Fönsterbågar och karm är målade i en vit kulör. Fönstret har tidigare blivit utbytt. Det förekommer även ett utvändigt putssläpp under fönstret.

På den västra gaveln finns fyra porslinsisolatorer för utgående ledningar. På den östra gaveln finns en ställning med sex porslinsisolatorer parallellt kopplade över sex strömbrytare till ytterligare sex porslinsisolatorer för ingående ledningar. Under denna ställning finns fyra porslinsisolatorer för utgående ledningar samt ett stålrör för kablage. På den södra fasaden, strax under gesimsen finns ytterligare fyra porslinsisolatorer för utgående ledningar.

Interiör

Invändigt består byggnaden av ett rum öppet tillnock. Takkonstruktionen består av svenska takstolar av trä som vilar på hammarband, även de i trä. Invändigt är väggarna slätputsade med kalkbruk och golvet är ett gjutet betonggol.

Invändigt finns delar av det gamla ställverket bevarat samt en del kablage och porslinsisolatorer.

Fig. 11. En del isolatorer samt kablage finns ännu kvar inne i ställverket. Foto upp mot norra takfallet/östra gaveln.

Fig. 12-13. Lokstallet med vagn som står på spåret framför portarna. Foton mot söder samt norr.

2. Lokstallet

Lokstallet ligger vid järnvägen mittemellan ställverket och kalkugnarna (se karta). På bild 2 tagen 1931 syns inte lokstallet, det bör därmed vara uppfört eller ditflyttat efter detta årtal.

Exteriör

Lokstallet är uppfört av trä i en ramverkskonstruktion klädd med en lockläcktpanel målad med röd slamfärg. Knutarna är täckta med knutbrädor målade i en vit kulör. Lokstallets sadeltak är täckt med sågat spån som blivit utbytt under 2020. Vindskivorna är vitmålade.

På den norra gaveln finns ett par utgående portar som täcker nästan hela gaveln. Por-

tarna har utanpåliggande bandgångjärn. Ovanför portarna finns en vit skylt med texten "LOKSTALLET" skrivet i svart.

På västra långsidan finns två liggande tvålufts-fönster med fyra spröjsade stående glas i vardera bågen. Merparten av glasen är blåsta, resterande är valsade Båge, karm och fönsterfoder är målade i en vit kulör. Fönstren är ej öppningsbara.

På den södra gaveln finns ett stående enlufts-fönster med fyra spröjsade stående glas. Merparten av glasen är blåsta. Fönstret är ej öppningsbart. På den södra gaveln finns även ett vitmålat plåtbeslaget hål (se bild 10).

På östra långsidan finns ett enkelt takut-språng täckt med trapetskorrugerad plåt, utrymmet fungerar idag som vedförråd.

Interiör

Lokstallets består av ett rum som är öppet tillnock. Spåntaket ligger på öppen läckt och takstolarna är av en enkel ramverksmodell. Den panelbeklädda ramverkskonstruktionen saknar innerväggar.

Golvet är av betong med järnvägsräls för uppställning av lok.

Fig. 14. Lok som står inne i lokstallet. Takspånen har nyligen bytts och de gamla ligger utspridda på golvet.

Fig. 15-17. Oljeboden med oljetråg utanför. Foton mot sydost samt nordväst.

3. Oljeboden

Oljeboden ligger vid järnvägen mitt emellan lokstallet och smedjan (se karta). Oljeboden syns inte på bild 2 tagen 1931 och bör därmed vara uppfört eller ditflyttat efter detta årtal.

Exteriör

Oljeboden är uppfört av trä i en ramverkskonstruktion klädd med stående locklistpanel målad med röd slamfärg. Knutarna är täckta med smala knutbrädor målade i en vit kulör. Boden har ett pulpettak täckt med vitmålad aluminiumplåt.

På den västra sidan finns en utåtgående dörr av stående locklistpanel. Dörrbladet har ett stående enluftsönster med sex stående spröjsade glas. Fönsterglasat består främst av valsat glas. På den södra fasaden finns ytterligare ett stående enluftsönster med ett stå-

ende glas. Samtliga snickerier är målade i en vit kulör.

Oljeboden står på en gjuten platta av betong med uppgjutet oljetråg på norra sidan. Oljetråget har ett "avrinningshål" in mot bodens norra sida.

Interiör

Oljeboden består av ett litet rum som är öppet tillnock. Den panelbeklädda ramverkskonstruktionen saknar innerväggar. Golv av betong med avrinningshål för olja mot norr.

Fig. 18-19. Servicebyggnaden med sin äldre del åt söder och ny åt norr. Foton åt norr samt söder.

4. Servicebyggnad

Servicehuset ligger i en nordsydlig riktning precis norr om kalkugn I (se karta). Servicehuset är om- och tillbyggt 2019. Tillbyggnaden består av den norra delen och hela taket är utbytt med ett förlängt takutsprång över den södra gaveln.

Exteriör

Den södra delen, ursprungsbyggnaden, är uppförd i kalksten murad med kalkbruk. Den norra nybyggda delen har en slätputsad fasad av kc-bruk målat med silikatfärg i en vit kulör. Den norra delen av tillbyggnaden är klädd

med stående lockläktspanel målad med röd slamfärg. Den södra gaveln är klätt med stående lockläktspanel målad med röd slamfärg.

Byggnaden har ett sadeltak täckt med modern omålad pannplåt. Taket har ett förlängt takutsprång på den södra gaveln. Takutsprången vilar på två balkar av återbrukat räls som i ena änden är inmurade i murlivet på kringbyggnaden som ligger direkt söder om servicehuset.

Byggnaden har sex moderna röda dörrar och nio fönster. Fem av fönstren är kvadratiska enlufts-fönster med fyra spröjsade glas. Två är liggande kopplade enlufts-fönster med 12

spröjsade liggande glas. Samt ett kopplat stående tvåluftsfönster med sex stående spröjsade glas i vardera bågen och ett enluftsfönster med ett stående glas. Samtliga fönsterglas är floatglas och samtliga snickerier är målade i en röd kulör bortsett från det sist nämnda fönstret som har vitmålade foder.

Interiör

Servicebyggnaden har i sin södra del personalutrymmen i form av ett kontor, kök, omklädningsrum och toalett samt dusch. Den norra tillbyggnaden finns två toaletter, en handikapptoalett och en kombinerad dusch och toalett. Det finns även ett städförråd och ett teknikrum. Samtliga utrymmen är modernt inredda.

5. Annexet

Annexet har använts som tillfällig övernattningsbostad och flyttats till anläggningen under 1980- eller 1990-talet.

Exteriör

Annexet är uppfört av trä i en ramverkskonstruktion klädd med en lockläcktpanel målad med röd slamfärg. Knutarna är täckta med knutbrädor målade i en vit kulör. Sadeltaget är täckt med sinuskorrugerade eternitskivor. Vindskivor av trä målade i en vit kulör.

På den västra långsidan finns byggnadens enda entré. Dörr och karm är utbytt och dörrbladet består av fräst, plywood. Dörrblad och dörrfoder är målade i en vit kulör. På Vardera sida om entrén finns två murade pelare i kalksten, dessa står dikt an mot fasaden. En murad kalkstenstrapp i två steg leder upp till entrén.

På den västra långsidan, på vardera sida om entrén, finns två liggande tvåluftsfönster med fyra spröjsade stående glas i vardera bågen.

Merparten av glasen är blåsta, resterande är valsade. Samtliga snickerier är målade i en vit kulör. Fönstren är ej öppningsbara.

Den östra långsidan är täckt med sinuskorrugerade eternitskivor, tidigare målade i en röd kulör.

På den norra gaveln finns en förbommad öppning i fasaden. På den norra gaveln finns även ett stående enluftsfönster med fyra spröjsade stående glas. Merparten av glasen är blåsta. Fönstret är ej öppningsbart.

Interiör

Annexet består av ett öppet rum med ett litet pentry mot norr samt ett toalettutrymme som dock saknar toalett. Rummet är modernt inrett med innertak av vitlaserat enkelfasspont. Innerväggarna har en bröstpanel med pärlspont och en modern tapet. Innergolvet är av modern träimitation.

Fig. 20-21. Annexet med foton på södra fasaden samt interiör åt norr.

6. Smedjan

Smedjan är belägen mellan silon och servicehuset (se karta). Byggnaden uppfördes 1993 på samma plats som det tidigare låg en smedja.²⁷ Den tidigare smedjan syns på fig. 6, , s. 6, direkt till vänster om silon.

Exteriör

Smedjan är uppfört av trä i en ramverkskonstruktion klädd med lockläcktpanel målad med röd slamfärg. Knutarna är täckta med smala knutbrädor även de målade med röd slamfärg. Sadeltaket är täckt med trapetskorrugerad svartmålad plåt.

På den södra gaveln finns en utåtgående dörr med dörrblad av stående panel. Dörren och dörrfoder är målad i röd slamfärg och de utanpåliggande bandgångjärnen är målade i en svart kulör.

Den östra långsidan har ett förlängt enkelt takutsprång täckt med trapetskorrugerad svartmålad plåt. Under detta finns ett öppet utrymme för virke samt ett soprum med entré på den södra gaveln. Soprummet har en utåtgående dörr med dörrblad av stående panel. Dörren är målad i röd slamfärg och de utanpåliggande beslagen är målade i en svart kulör.

På den västra långsidan finns två liggande enluftsönster med välvd överdel. Bågens välvda del har tre spröjsade glas och den nedre delen har fyra liggande spröjsade glas. Båge och foder är målade i en röd kulör. Fönstren har fönsterluckor av stående panel. Dessa är rödmålade invändigt och svarta utvändigt.

Interiör

Smedjan består av ett rum som är öppet tillnock. Plåttaket ligger på öppen läckt och takstolarna är av en enkel ramverksmodell. Den panelbeklädda ramverkskonstruktionen saknar innerväggar. Golvet är av betong.

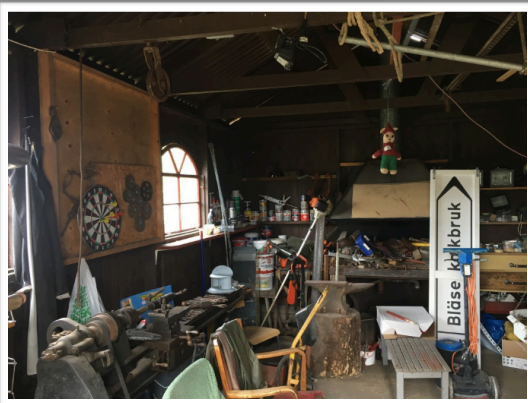

Fig. 22-24. Smedjan åt norr samt väster. Nedan interiörbild åt norr.

²⁷ Svahnströmska arkivet, Gotlands museum, kapsel Fleringe sn Bläse

Fig. 25-26. Silo med eldstad. Ursprungligen uppförd som ugn men övergavs pga. dålig funktion. Foton åt norr

7. Silo

Silon ligger i höjd med smedjan och servicehuset, direkt väster om kalklada 2. Silon tillkom 1907.

Exteriör

Silon är en cylinderformad byggnad av silikattegell med ett pyramidtak täckt med handfalsad plåt. Taket kröns av en plåtspira.

Silon har sju horisontella dragband av järn som stöts av utstickande tegelstenar.

Tidigare ledde ett uppfodringsverk för kalksten och bränsle upp till en öppning vid byggnadens södra takfall. Idag finns endast en påbyggd överbyggnad kvar på takfallet.

På markplan mot sydost finns ett uttag under ett romanskt murat valv kvar.

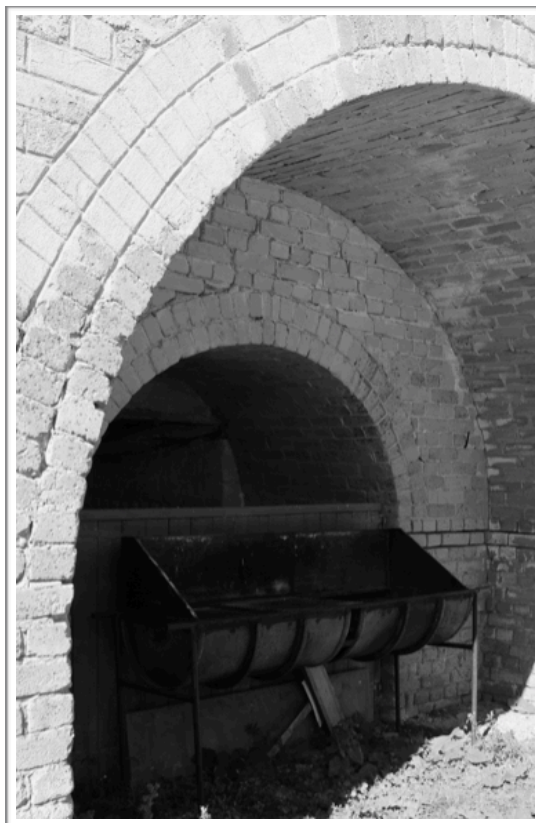

Fig. 27-28. Kalkugn och kalklada 1 är de äldsta bevarade byggnaderna på Bläse. Foton åt nordost och väst.

8. Kalkugn & lada 1

Ugn 1

Kalkugn 1 ligger till väster om kalkugn 2 (se karta) Kalkugnen stod färdig 1896 och var ursprungligen uppförd i rödtegel.²⁸

Exteriör

Kalkugnen är av modell pelarugn/fahnehjelmugn och är kringbyggd med en cylinderformad tvåvåningsbyggnad som är uppförd i murad kalksten. Kringbyggnaden är ut- och invändigt oputsad. 1984 lades ett nytt pannplåstak vilket är det vi ser idag.

Kalkugnens skorsten murades om 1985 med silikattegel och har formen av tre, på varandra staplade, koniska trapetser. Dessa markeras med tre murade "krönband" och det översta är murat som en tandsnittsfris. Vid ugnens inmatningslucka samt vid eldöppningarna finns skoningar av röd tegelsten. Kalkugnen och skorstenen har totalt 8 dragband av järn samt ett av trä. Dragbanden vilar på utstickande tegelstenar.

²⁸ P. Bergensen, Bläse kalkbruksmuseum, s.56

Kalkugnens kringbyggnad har tre portar, två utåtgående och en inåtgående, som utvändigt är klädda med stående panel. Beslag av smidda bandgångjärn. Det finns nio fönster, tre på markplan samt sex på övre plan. Fönstren är liggande tvåluftsfönster med nio spröjsade kvadratiske glas. Fönsterglasen består av såväl munblåsta som valsade och floatglas. Det finns även en glugg med en tvådelad lucka i trä bakom uppforderingsverket, samtliga snickerier är målade med röd slamfärg. Alla öppningar i fasaden har avlastningar av återbrukat räls.

I norr finns ett uppforderingsverk för intag av kalksten och bränsle. Uppforderingsverket är av tryckimpregnerat virke och leder upp till inmatningsluckan på skorstenens mitt. På var sida om uppforderingsverket finns en enkel balkong av trä.

Interiör

Den cylinderformade kringbyggnaden har takstolar i trä vars yttre ändar är genomgå-

ende murlivet. In mot skorstenen vilar takstolarna på dragbandet av trä. Undertaket är av råspont. I norr genomskärs takfall och yttervägg av kalkugnens uppforderingsverk.

Mellanbjälklaget är av återbrukat räls och golv av obehandlat trä. Bjälklagen sticker ut genom murlivet. I mellanbjälklagets södra del, vid trappgenomföringen, finns en avlastande I-balk. En enkel trätrappa om 15 steg finns i den södra såväl som den norra delen av byggnaden. Runt trappgenomföringarna finns en balustrad av omålade brädor.

Centrerat i kringbyggnaden står kalkugnen som löper genom två plan. Ugnen har fem eldluckor, fem uttagshål, fem kolintag och 33 dragluckor. Ugnsluckor mm är i gjutjärn.

Närmast ugnen på markplan är golvet lagt med kanthuggen kalksten. I övrigt är golvet av betong. På markplan finns även två skiljeväggar som skapar en stor entré (museets huvudentré) i kringbyggnadens östra del. På samma plan finns även två innerdörrar, en

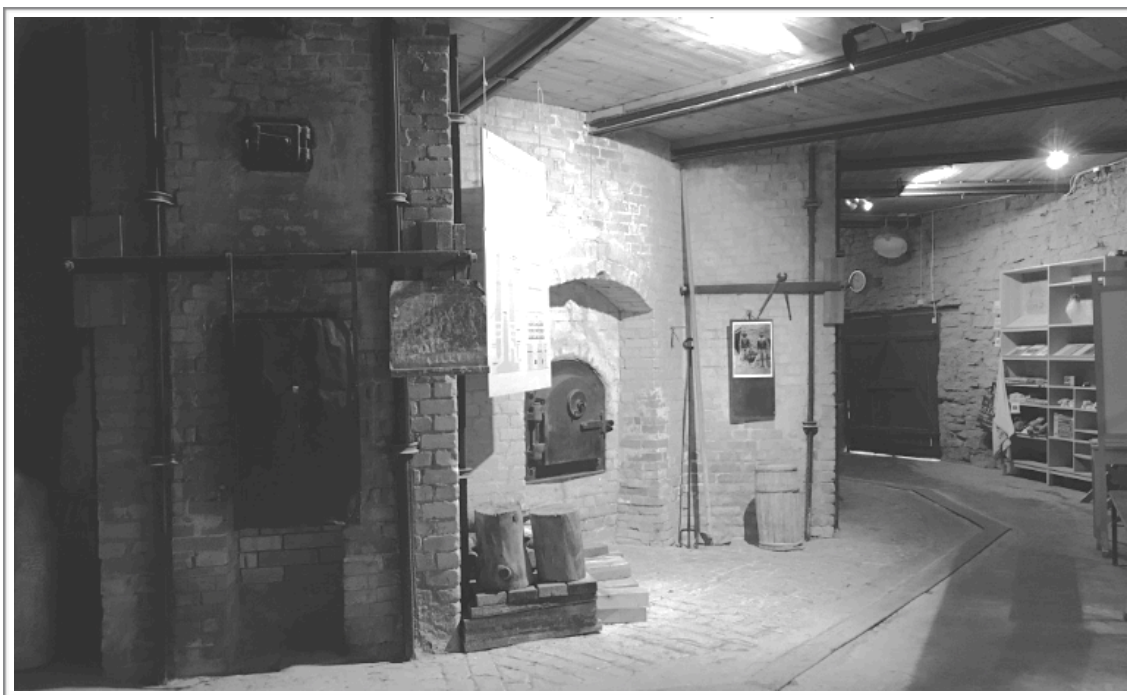

Fig. 29. En av eldstäderna i nedre botten på kalkugn 1. Foto åt norr.

mot väst i glas och aluminium samt en i öst av glas och gjutjärn.

Väggen mot kalkladan är av murad oputsad kalksten med gavelröste klätt med rödmålad pannplåt.

Lada 1

Kalklada 1 ligger i en nordsydlig riktning direkt söder om kalkugn 1 som den är sammanbyggd med (se karta). Kalkladan är sannolikt uppförd i samband med kalkugn 1, det vill säga runt 1896.

Exteriör

Kalkladan är uppförd av skalmurad kalksten och den utvändiga kalkputsen finns bara fläckvis kvar. Längst med byggnadens långsidor finns fyra stödmurar vardera av murad kalksten. Den norra väggen mot kalkugnens kringbyggnad är av murad oputsad kalksten med gavelröste klätt i pannplåt.

Kalkladan har ett sadeltak som i norr går in över kalkugnens kringbyggnad. Taket är täckt med pannplåt och på taketsnock finns två ventilationshuvor klädda i plåt. Den norra

ventilationshuven är något flackare och lägre än den södra.

Den södra gaveln har två stödmurar och en trappstegsgavel. På samma gavel, placerat mellan stödmurarna, finns en utåtgående port med dubbla dörrar av stående plank. Portuppgången är murad med röd tegelsten. På båda sidor, snett ovanför porten, finns en fönsteröppning med en lucköppning nedanför. Fönsteröppningen är igensatt med plywood och lucköppningen har två utåtgående dörrblad av smala stående brädor. I gavelröstet finns även ett ventilationshål med ventilationsgaller av trä. Samtliga snickerier är målade med röd slamfärg.

På den södra gaveln finns sex ankarslut av järn. Högst upp i gavelröstet finns även två metallöglor.

På den östra långsidan finns en inåtgående port av stående plank målade med röd slamfärg.

Fig. 30. Plan 2 runt kalkugn 1. Till höger i bild syns trappan till bottenvåningen. Foto åt nordost.

Fig. 31-32. I kalklada 1 finns en stor utställning uppbyggd kring stenindustrin med bla. ett tåg. Nedre bilden visar trappan upp till första planet i kalkugn 1. Till vänster om trappan skymtar ingång till ladan.

Interiör

Kalkladan består av ett stort rum som är öppet tillnock. De murade väggarna är oputsade. Takstolskonstruktionen skulle kunna beskrivas som en modifierad svensk takstol där stödbenen är omvända (se ritning). Takstolarna är av trä och dess yttre ändar vilar på dubbla hammarband. Takets pannplåt vilar på en gles öppen takläkt. Inock finns två ventilationshuvar som invändigt är byggda i råspont.

Golvet i kalkladan är av röd tegelsten i varierande dimension upp till ca 30 x 15 cm. I den norra änden av ladan finns även golv av sili-kattegel.

I den norra gaveln finns en portöppning mellan kalklada och kalkugnens kringbyggnad. Porten har två inåtgående dörrblad av stående plank målat med röd slamfärg.

Fig. 33. Kalkugn 2 med sin kalklada. I bakgrunden bakom ugnen skymtar silon. Foto åt norr.

9. Kalkugn & lada 2

Ugn 2

med. Kalkugnen stod färdig 1913²⁹ och är uppförd i silikattegel. På bild 1 från 1913 syns det att kalkugnen inte hunnit uppföras än.

Exteriör

Ugnen är av modell pelarugn/fahnehjelmugn och är kringbyggd med en sexkantig tvåvåningsbyggnad som är uppförd i murad kalksten. Kringbyggnaden är ut- och invändigt oputsad. Runt 1985 lades ett nytt pannplåstak vilket är det vi ser idag.

Kalkugnens skorsten är uppförd i silikattegel och har formen av tre, på varandra staplade, koniska trapetser. Dessa markeras med tre murade "krönband" och det översta är murat som en tandsnittsfris. Utvändigt är skorstenen slätputsad. På skorstenens norra sida finns en inmatningslucka. Under denna finns en utstickande plattform av järn och ovanför luckan finns inmurade fotsteg. Utstickande på

skorstenens västra sida finns en vinsch av järn.

Kalkugnen och skorstenen har totalt fem dragband av järn samt ett av trä. Dragbanden vilar på utstickande tegelstenar.

Kringbyggnaden har tre utvändiga portöppningar. En portöppning i norr med en modern dörr monterad i portöppningen, en inåtgående port med två dörrblad av stående locklistpanel på den västra sidan samt en portöppning på den södra sidan där en utåtgående dörr av stående smal locklätspanel är monterad i portöppningen. Beslag av smidda bandgångjärn.

Det finns sju liggande fönster på kringbyggnaden, fyra på markplan samt tre på överplan. De på övre plan är samtliga enluftsfönster med åtta spröjsade liggande glas. På markplan finns det två enlufts-fönster med åtta spröjsade liggande glas samt två enlufts-

²⁹ Svahnströmska arkivet, kapsel Fleringe sn Lickedarve

fönster med sex spröjsade liggande glas. På övre plan mot söder finns även en ombyggd dörr där den övre delen blivit ombyggt till ett kvadratisk enlufts-fönster med sex spröjsade stående glas. Merparten av fönsterglasen är av floatglas. Samtliga snickerier, såväl dörrar som fönster, är målade med röd slamfärg. Alla öppningar i fasaden har avlastningar av trä.

Interiör

Invändigt på övre plan är kringbyggnadens murverk fogat med ett kc-bruk. Den östra väggen mot kalkladan samt en del av den södra väggen på samma plan är täckt med liggande råspont betsad i en mörkgrå kulör. Byggnaden har takstolar i trä som in mot skorstenen vilar på dragbandet av trä. Undertaket är av råspont.

Fig. 34-35. Kalkugn 2 med en av eldstäderna i bottenplanet. Foton åt söder samt väster.

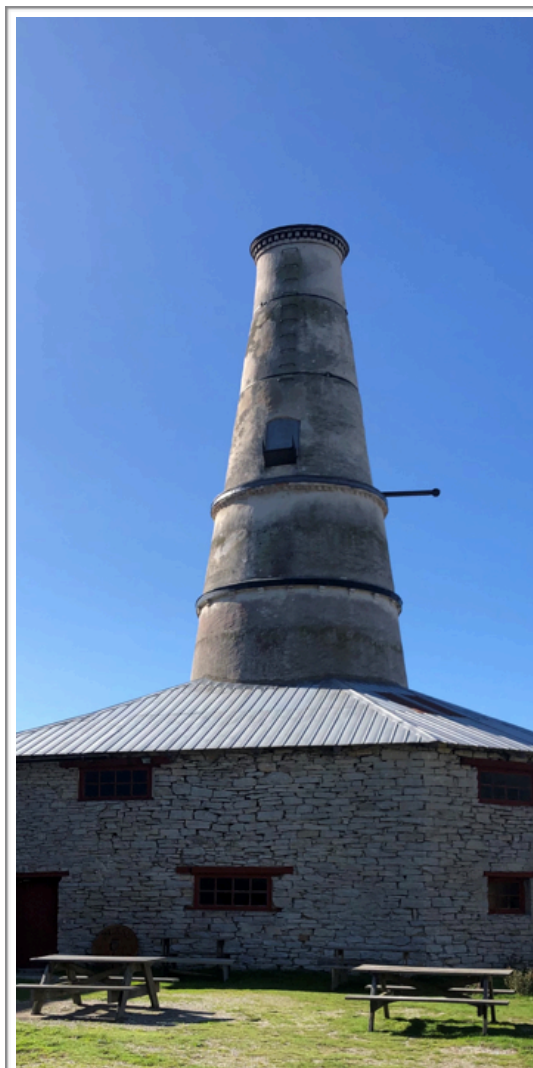

Fig. 36. Kalkugnens första plan med matsal. Foto mot väster.

Mellanbjälklaget är består av både träbalkar och återbrukat räls. På bjälklaget ligger ett golv av lackade brädor. En enkel trätrappa om 13 steg finns i byggnadens södra del. Runt trappgenomföringen finns en enkel balustrad med liggande omålade brädor. På övre plan i kringbyggnadens östra del finns en enkel trätrappa om 12 steg som leder ner till kalkladan.

Centrerat i kringbyggnaden står kalkugnen som löper genom två plan. Kalkugnen är uppförd i röd tegelsten. På markplan är den östra delen av kalkugnen slammad med bruk och målad i en vit kulör; resten av ugnen på markplan är oputsad. På övre plan är ugnen slammad i en vit kulör. På övre plan, i nivå med golvet, finns kalkugnens fyra kolintag placerade på platåer av eldfast tegel. Ugnen har fyra eldluckor, fyra uttagshål och 24 dragluckor. Ugnsluckor mm är i gjutjärn.

På markplan är golvet murat med huggen kalksten, silikattegel samt röd tegelsten. På markplan finns även två skiljeväggar som skapar en entré mellan kalkugnens kringbyggnad och kalkladan. I denna entré är golvet av betong. Den nordöstra väggen i detta utrymme är putsad och målad i en vit kulör.

Lada 2

Kalklada 2 ligger i en nordsydlig riktning precis till öster om kalkugn och kalklada 1. Den nordvästra kalkladan är troligen uppförd samtidigt som tillhörande kalkugn, det vill säga 1913.

Exteriör

Kalkladan är uppförd av skalmurad kalksten och är både ut- och invändigt oputsad. Byggnaden har ett sadeltak täckt med galvad pannplåt och på det östra takfallet finns två takfönster och en ventilationshuva av modern modell.

Fig. 37. Kalklada 2 med norra gaveln centralt i bild. Till höger silon. Foto åt sydväst.

Den norra gaveln har en fasad med rödfärgsmålad lockläktspanel, de yttre väggfälten är dock av murad kalksten. I det panelbeklädda väggfältet finns en stor utåtgående tvåbladig port av stående locklistpanel med bandgångjärn. På den norra gaveln finns två stående enluftsfönster med tolv stående spröjsade glas. Fönstren är målade i en vit kulör och fönsterglasen är av floatglas. På den norra gavelns östra sida finns även en murad stödpelare.

Den södra gaveln är delvis slammat med ett kc-bruk och synliga sättningsskador finns på fasaden. Det södra gavelröstet kröns med en trappstegsgavel. I gavelröstet finns två tvåluftsfönster med åtta stående spröjsade glas i vardera bågen. Högst upp i gavelröstet finns även ett ventilationshål med ventilationsgaller av trä. På gaveln finns en utåtgående tvåbladig port av stående locklistpanel med bandgångjärn. Samtliga snickerier är målade med röd slamfärg. På den södra gaveln finns två ankarslut av järn.

Längst med kalkladans östra långsida finns fem synliga murade stödpelare. På samma långsida finns en tidigare öppning som blivit igenmurad med röd tegelsten och därefter putsad med slevat kalkbruk. På östra lång-

sidan finns även en modern liten tillbyggnad klädd med stående vitmålad locklistpanel. Tillbyggnaden har en vid modern dött och ett pulpettak täckt med plåt. På samma sida finns även två överkanthängda liggande enlufts-fönster med fyra liggande spröjsade glas. Fönstren är målade med röd slamfärg och fönsterglasen består av såväl blåsta som valsade glas.

På den västra långsidan finns flera olika murade stödpelare då murlivet, framförallt på långsidans mitt, kalvar utåt. Norr om kalkugnen på kalkladans västra långsida finns även flera tidigare öppningar som blivit igenmurade med såväl kalksten som silikat- och rött tegel. På samma sida finns en öppning som blivit täckt med stående locklistspanel samt en utåtgående dörr, även den med locklistpanel. Båda målade med röd slamfärg.

Interiör

Kalkladan består av ett stort rum med en enkel scen i den södra delen samt en modern restaurang i den norra delen. Ovanför restaurangköket finns ett loft som är modernt inrett med ett innertak av råspont. Till loftet leder en enkel trätrappa om 16 steg.

Kalkladans takstolar i trä och av typen svensk takstol. Taket är öppet tillnock. Invändigt syns det gamla spåntaket som ligger på öppet läkt.

De skalmurade väggarna är oputsade och längst med den västra långsidan syns det tydligt att muren kalvar utåt väldigt mycket.

Golvet i kalkladan är ett obehandlat brädgolv. På den östra långsidan finns en dörröppning mot möbelförrådet. Dörren av stående rödfärgsmålad plank och öppnas inåt mot möbelförrådet som ligger i anslutning till kalkladan.

Fig. 38-39. Interiör av kalklada. Ladans västra vägg som är av staplad kalksten har kraftigt kalvat utåt. Orsaken tycks vara borttagna dragband som hindrat takstolarnas tryck mot murlivet. Foton åt söder.

Fig. 40-42. Vågboden på piren. I bakgrunden kranen. Foton åt sydväst, ost, samt söder.

10. Vågbod

Vågboden ligger på kajen söder om kalkladorna. Det är som tidigare nämnt inte utrett när byggnaden som vi ser uppfördes med den, eller en liknande, finns med på fotografier tagna runt 1930–40.

Exteriör

Vågboden står på en gjuten platta av betong och uppfört av trä i en ramverkskonstruktion klädd med stående locklistpanel målad med röd slamfärg. Knutarna är täckta med smala knutbrädor målade i en vit kulör. Bodens sadeltak är täckt med pannplåt med vita smala vindskivor av trä.

På den norra gaveln finns en utåtgående dörr av stående locklistpanel målat med röd slam-

färg. Dörrbladet har utanpåliggande bandgångjärn.

Boden har tre liggande fönster. Det norra och det östra är enlufts-fönster med ett liggande glas. Det västra är ett liggande tvålufts-fönster med två glas. Samtliga fönsterglas är av floatglas och samtliga snickerier är målade i en vit kulör.

Interiör

Vågboden består av ett rum som är öppet till nock. Taket har enkla takstolar av trä med ett innertak av råspont på öppen läckt. Den panelbeklädda ramverkskonstruktionen saknar innerväggar. Invändigt finns ett löst liggande brädgolv.

Fig. 43-44. Kranen och järnvägen med tåg på Bläse. Foton mot norr och söder.

Övriga byggnader, omgivning och järnväg

Förutom de byggnader som ovan beskrivits i rapporten finns ytterligare två baracker norr om kalkugnarna av yngre datum som ställts upp på området under 1980- och 1990-talet. På piren i hamnen står också en rälsgående lyftkran som dokumenterats i bild för att komplettera dokumentationen.

Öster om kalkbruket finns inom fastigheten finns ett fiskeläger som inte ingick i dokumentationsuppdraget kring kalkbruket.

Den smalspåriga järnvägen som går upp till stenbrottet anlades 1893 och de första två åren drogs vagnarna av hästar men 1895 köptes ett ånglok in. Rälsen låg kvar fram till 1972 men bröts till slut upp. 1990 togs beslutet att lägga tillbaka en smalspårig räls på den befintliga järnvägsbanken så att besökare kunde åka mellan stenbrottet och museet.³⁰

Vagnarna som används för att köra besökare idag är inte de ursprungliga. Dagens vagnar kommer från Furillen men liknar de som fanns på Bläse.³¹

³⁰ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.10

³¹ P. Bergensen, *Bläse kalkbruksmuseum*, s.11

Källor & uppgifter

Tryckta källor

Bergesen, P. 2013. *Bläse kalkbruksmuseum: om stenindustrin på norra Gotland*. Klintehamn.

Elektroniska källor

<http://blase.se/museum> 2020-06-05

Arkiv

Svahnströmska arkivet, Gotlands museum; Fleringe sn. Bläse, Lickedarve

Tekniska och administrativa uppgifter

C.H.A.B:s projektnr/Dnr:	2020:5/D1291119
Län/kommun:	Gotland
Länsstyrelsens dnr:	434-3789-2019
Socken/stad:	Fleringe
Fastighet:	Lickedarve 1:43
Typ av uppdrag:	Antikvarisk dokumentation
Ansvarig antikvarie:	Peter d'Agnan
Beställare:	Länsstyrelsen i Gotlands län
Eventuell bidragsmottagare 7:2 medel:	-
Typ av byggnad/er:	Ställverk, kalkugnar, utställningslokaler, servicehus, smedja, lokstall mm.
Byggnadsår:	1896-2019
Skydd:	PBL, KML (LI 977:4601-2, 4319, 4320-1) naturreservatet Gotlandskusten, riksintresse friluftsliv
Konstruktion:	Ramverk, tegel och stenstommar
Utförandetid:	September 2020
Sista revidering:	2020-09-14 (råtext), 2020-09-28 (ritningar), 2020-11-27 (komplettering ritningar)

Bilaga

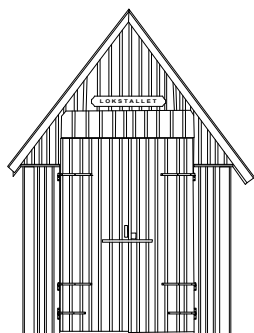
Ritningar och övrig invändig fotodokumentation

Ritningarna har kompletterats med gröna pilar som markerar invändig fotodokumentation samt varifrån och i vilken riktning den tagits. Finns siffror motsvarar dessa rapportens figurnummer.

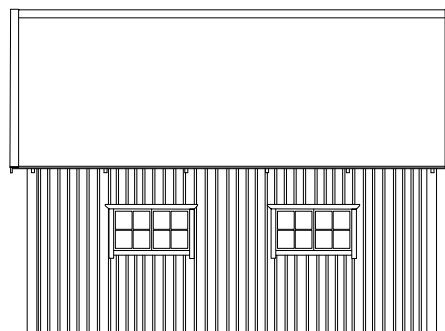
1. Ställverket

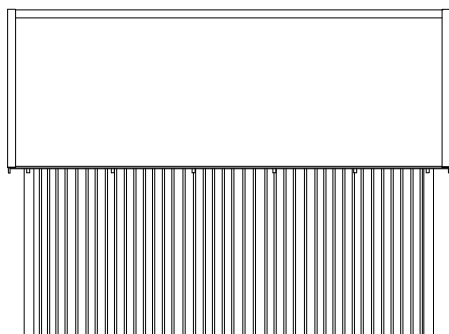
2. Lokstallet

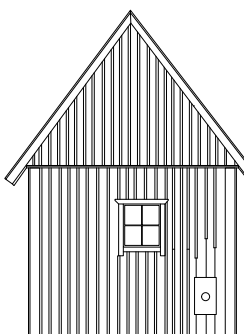
Fasad mot väster

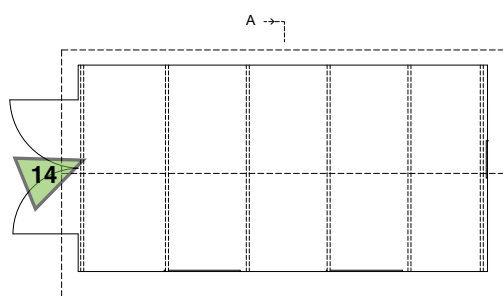
Fasad mot väster

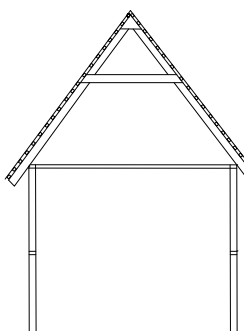
Fasad mot öster

Fasad mot söder

Plan

Sektion A - A

0 2,5 5M

BLÅSE KALKBRUK, DOKUMENTATION
FLERINGE, LICKEDARVE 1:43

UPPMÄTT
2020-09-10

RITNING
2020-11-09

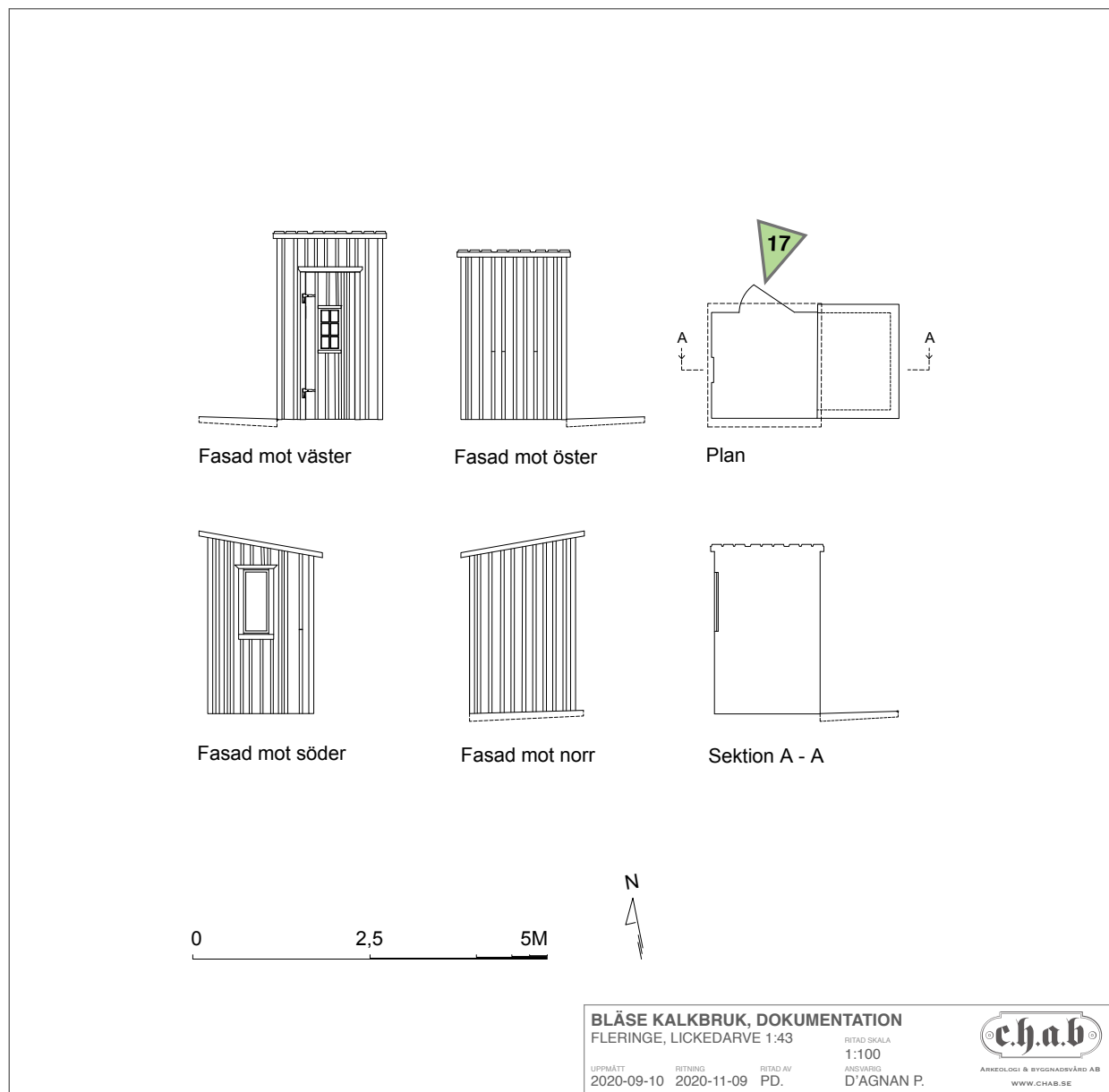
RITAD AV
PD.

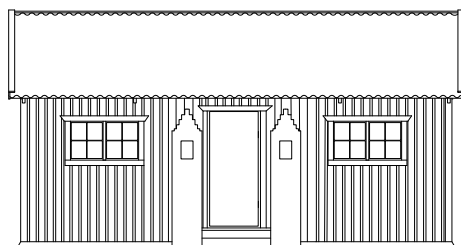
RITAD SKALA
1:100

ANSVARIG
D'AGNAN P.

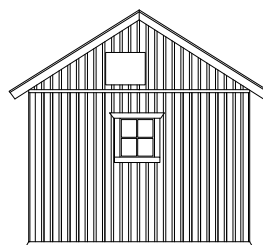

ARKEOLOGI & BYGGNADSVÅRD AB
WWW.CHAB.SE

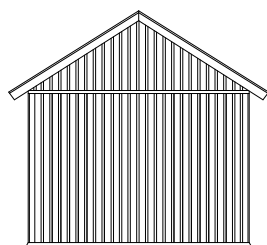

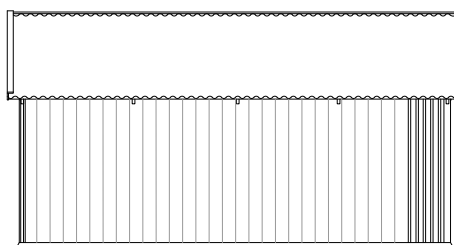
Fasad mot söder

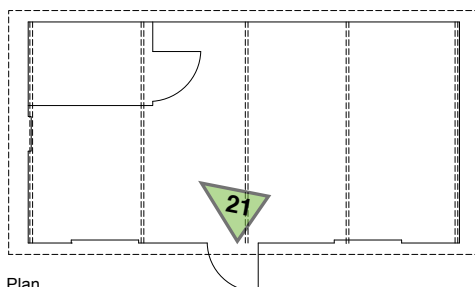
Fasad åt väster

Fasad åt öster

Plan

Plan

0 2.5 5M

BLÅSE KALKBRUK, DOKUMENTATION

FLERINGE, LICKEDARVE 1:43

LUPPMÄTT: 2020-09-10
RITNING: 2020-11-09
RITAD AV: PD.

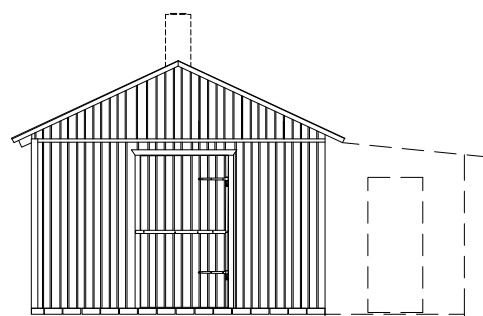
RITAD SKALA:

1:100

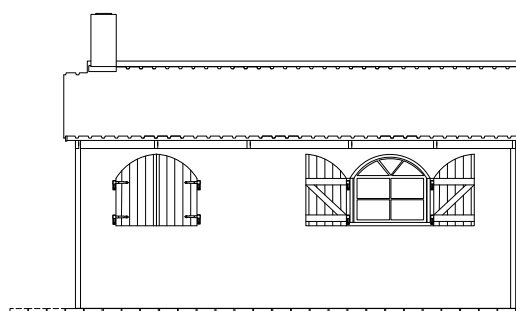
ANSVARIG: D'AGNAN P.

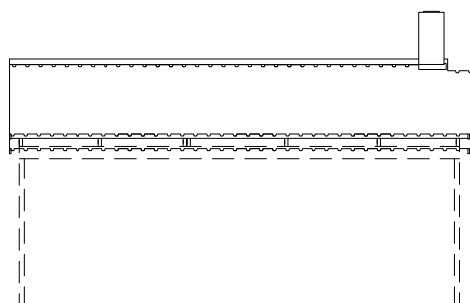
6. Smedjan

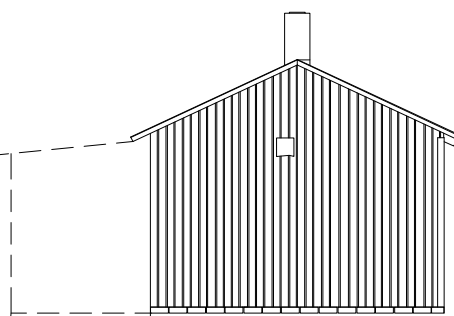
Fasad åt söder

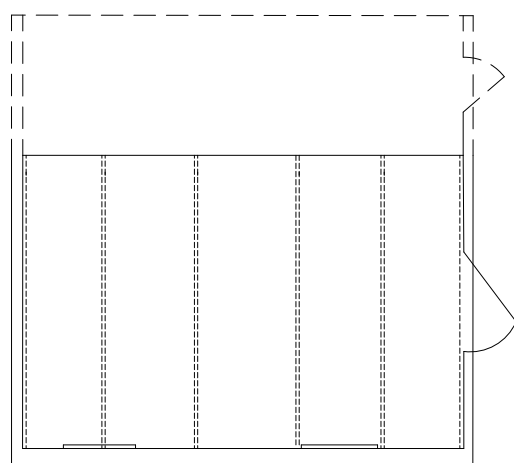
Fasad åt väster

Fasad/sektion åt öster

Fasad åt norr

Plan

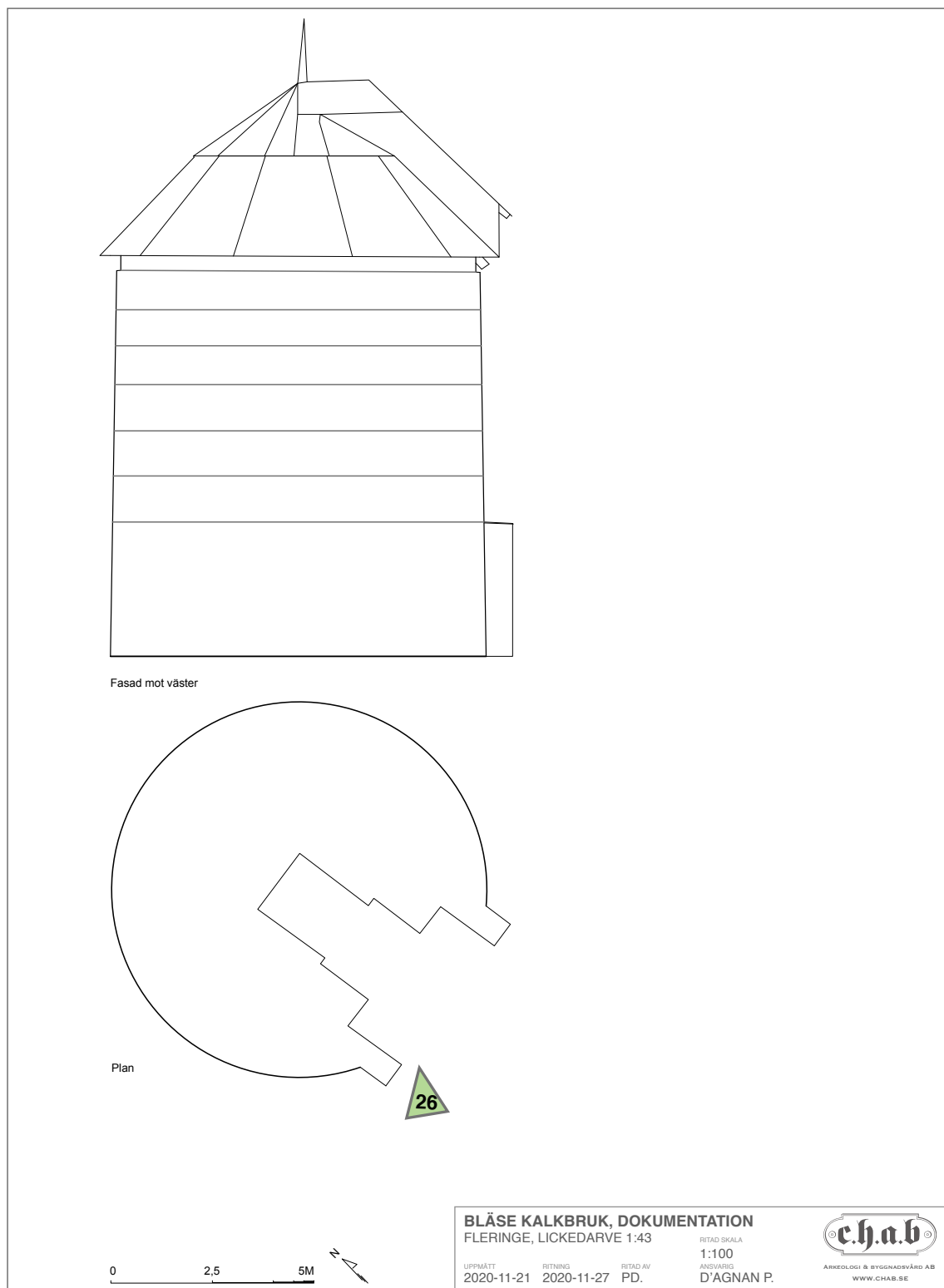
0 2,5 5M

BLÅSE KALKBRUK, DOKUMENTATION
FLERINGE, LICKEDARVE 1:43

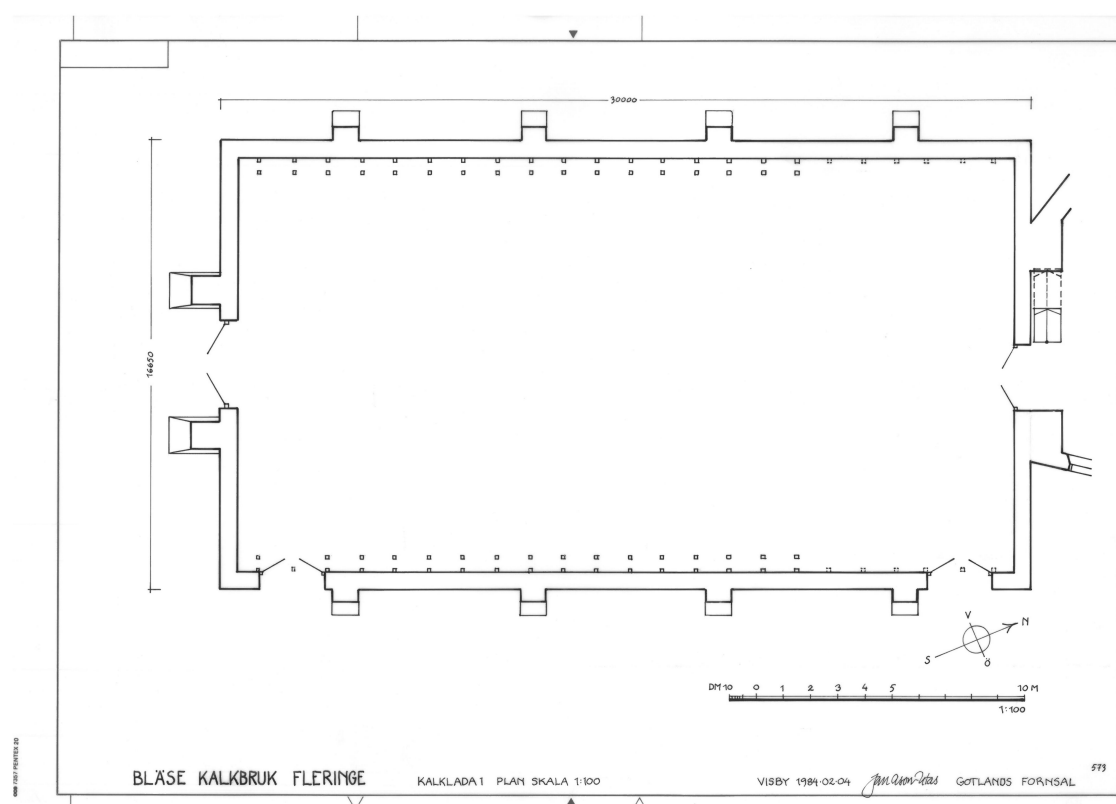
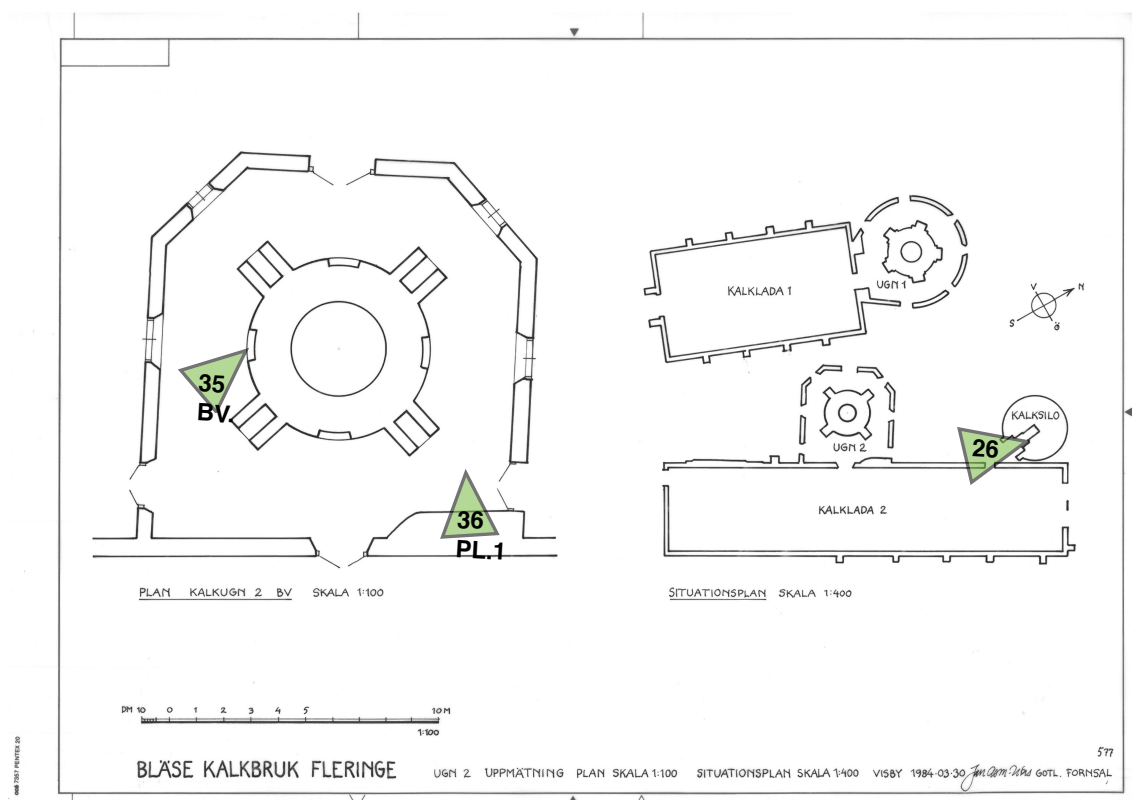
UPPMÄTT 2020-09-10 RITNING 2020-11-09 RITAD AV PD.

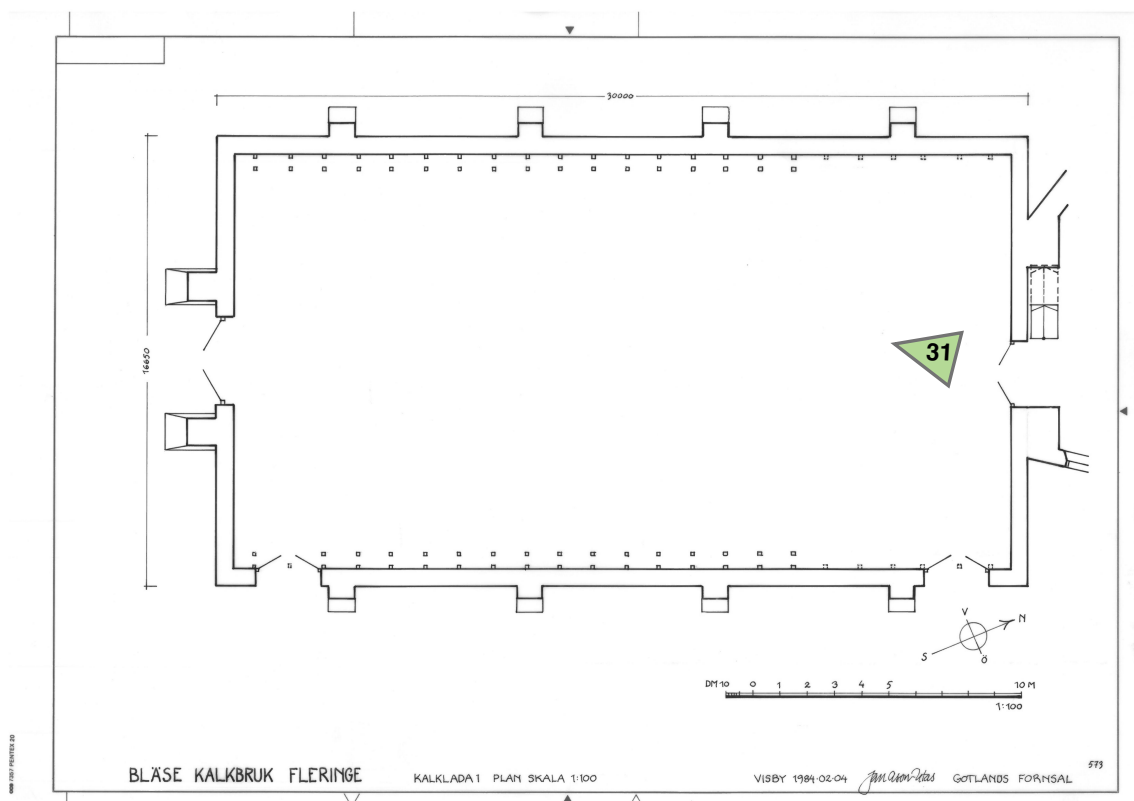
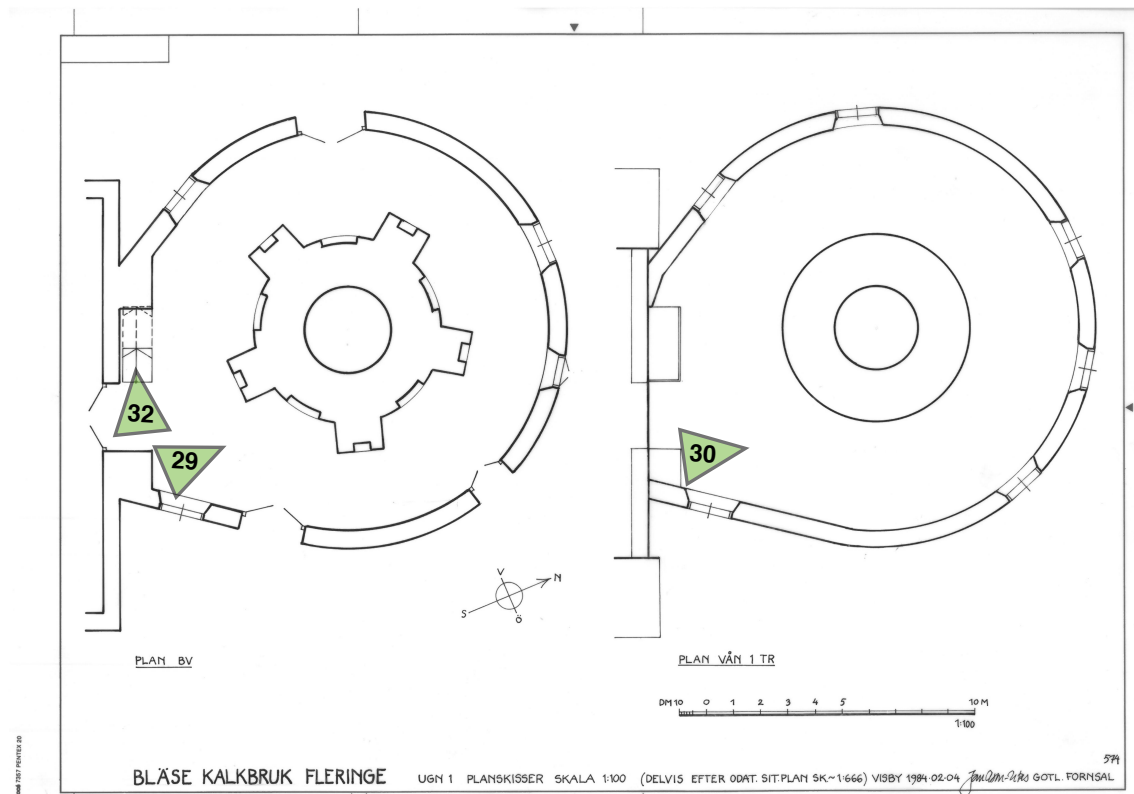
RITAD SKALA 1:100
ANSVARIG D'AGNAN P.

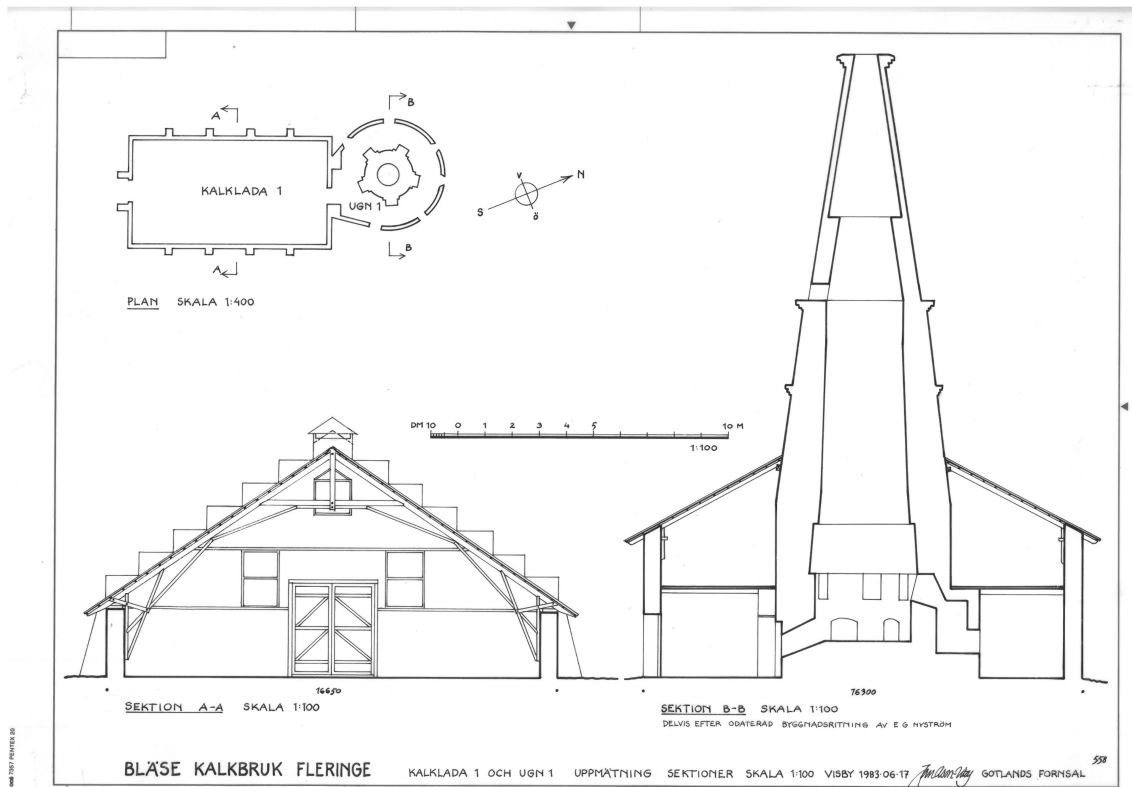

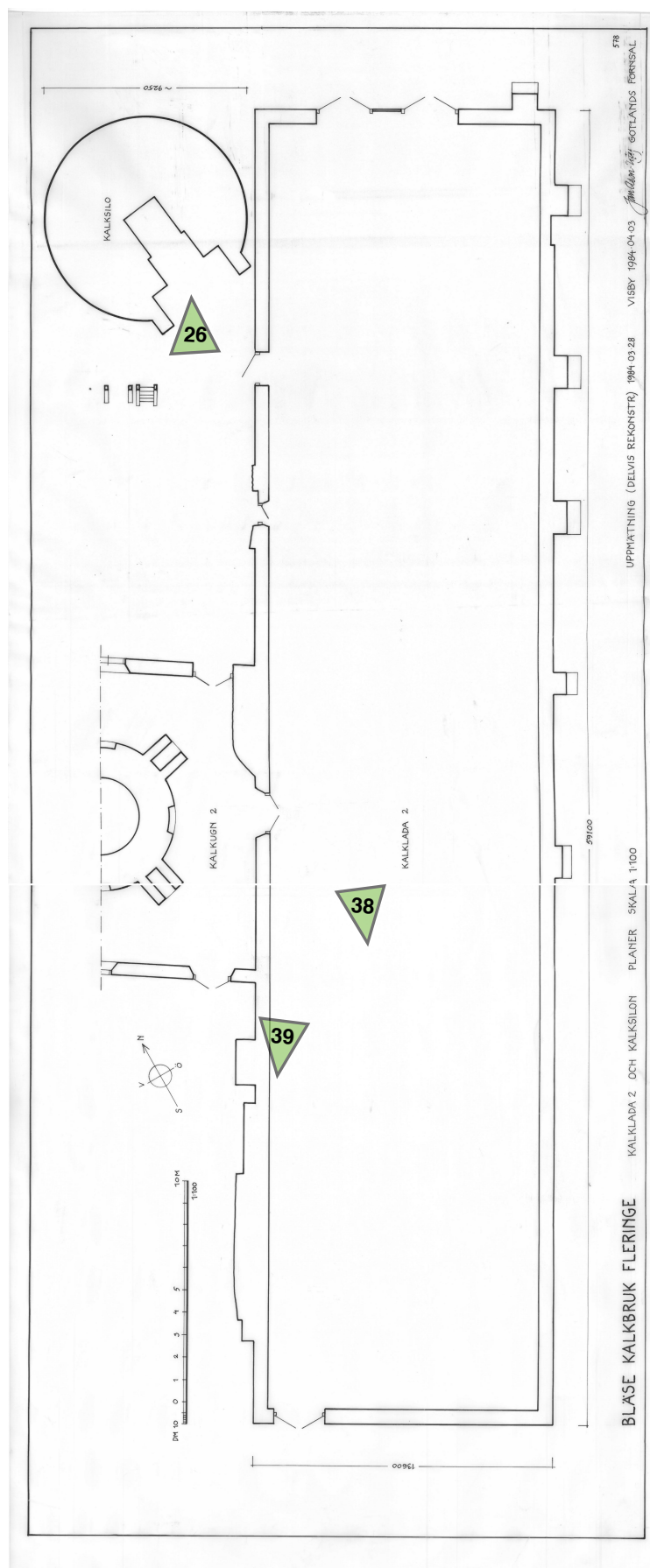
8. Kalklada och ugn 1+2

9. Kalklada och ugn 2 (kalkugn 2 finns på s. 38)

10. Vågboden

